Η Ελλάδα και ο Ψυχρός Πόλεμος:
επεκτείνοντας τις ερμηνείες

Επιμέλεια
Νίκος Μαραντζίδης
Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Ευάνθης Χατζηβασιλείου

επίκεντρο

Θεσσαλονίκη 2018

Αντώνης Κλάψης

Κυπριακό και κρατική προπαγάνδα: η περίπτωση των Ελληνικών Επικαίρων, 1954-1974

Τα Ελληνικά Επίκαιρα ως μέσο άσκησης κρατικής προπαγάνδας

Από την εποχή της πρώτης ελληνικής προσφυγής στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (1954) μέχρι την τουρκική εισβολή του 1974, το Κυπριακό και οι εξελίξεις –διεθνείς και εσωτερικές– που σχετίζονταν με αυτό, αποτέλεσαν ένα από τα πλέον προβεβλημένα θέματα στα ελληνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. Από αυτόν τον γενικό κανόνα δεν εξαιρούνται τα Ελληνικά Επίκαιρα, δηλαδή οι σύντομες (συνήθως διάρκειας περίπου 10 λεπτών) ενημερωτικού χαρακτήρα ταινίες, οι οποίες παράγονταν από αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες (κατά τεκμήριο του Υπουργείου Προεδρίας της Κυβερνήσεως) και προβάλλονταν στις κινηματογραφικές αίθουσες ανά την Ελλάδα πριν από την έναρξη του κανονικού προγράμματος.

Τα Επίκαιρα προβάλλονταν ανά τακτά χρονικά διαστήματα (από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 και μετά, ανά εβδομάδα) σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια και απευθύνονταν σε ένα κοινό πολύ ευρύτερο και πιο ποικιλόμορφο ακόμα και από εκείνο των εφημερίδων της εποχής. Λόγω της μαζικότητας του μέσου, τα Επίκαιρα αποκτούσαν εντυπωσιακή διεισδυτικότητα σε ομάδες του πληθυσμού που αναλογικά είχαν –για διάφορους λόγους– πολύ μικρότερη επαφή με την αρθρογραφία των εφημερίδων. Κατά συνέπεια, επηρέαζαν δυνητικά μεγαλύτερο μέρος της κοινής γνώμης απ' ό,τι τα έντυπα, τα οποία κάλυπταν σε ημερήσια βάση την ειδησεογραφία. Εξάλλου, ελλείψει τηλεόρασης, για πολλά χρόνια τα Επίκαιρα αποτελούσαν στην πράξη το μοναδικό οπτικό μέσο ενημερωτικού χαρακτήρα, κι έτσι ήταν ιδιαίτερα δημοφιλή στο κοινό, γεγονός που πολλαπλασίαζε την επιρροή τους στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης.

Το γεγονός ότι τα Επίκαιρα παράγονταν αποκλειστικά από κρατικές υπηρεσίες, τους προσέδιδε χαρακτήρα ισχυρού προπαγανδιστικού μέσου στα χέρια της εκάστοτε κυβέρνησης. Δεν ήταν φυσικά το μόνο, καθώς τον ίδιο σκοπό υπηρετούσαν ποικίλα έντυπα, αλλά και το ραδιόφωνο – και από ένα χρονικό σημείο και μετά και η τηλεόραση. Ωστόσο, σε σχέση με τα έντυπα και το ραδιόφωνο, τα Επίκαιρα διατηρούσαν ένα σημαντικό τεχνικό πλεονέκτημα: την κινούμενη εικόνα, η οποία οπτικοποιούσε το όποιο μήνυμα και το καθιστούσε πολύ πιο ισχυρό και ταυτόχρονα απτό και οικείο (κάτι αντίστοιχο ίσχυε φυσικά και στην περίπτωση της τηλεόρασης, η οποία, ήδη από τα

πρώτα βήματά της, εξίσου τέθηκε στην υπηρεσία της κρατικής προπαγάνδας). Η χρήση πλάνων που εμπεριείχαν ισχυρούς συμβολισμούς ή που υποσυνείδητα δημιουργούσαν συνειρμούς υπήρξε μία από τις μεθόδους για την επίτευξη αυτού του στόχου.

Οι ταινίες των Επικαίρων επενδύονταν με αφήγηση, η οποία παρουσιάζει εξίσου μεγάλο ενδιαφέρον, καθώς λειτουργούσε όχι απλώς συμπληρωματικά, αλλά συχνά ενισχυτικά και οπωσδήποτε διερμηνευτικά της προβαλλόμενης εικόνας. Αυτή η αλληλεπίδραση εικόνας και αφήγησης δημιουργούσε ένα κοσμοείδωλο, το οποίο αποτυπωνόταν καταλυτικά στη συνείδηση των θεατών. Η διάσταση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική εάν ληφθεί επιπλέον υπόψη το γεγονός ότι το κοινό της υπό εξέταση περιόδου (1954-1974) ήταν πολύ λιγότερο εξοικειωμένο με το οπτικοακουστικό υλικό και περισσότερο ανυποψίαστο σε σχέση με τις προπαγανδιστικές του δυνατότητες απ' ό,τι είναι σήμερα.

Ο τρόπος παρουσίασης της ειδησεογραφίας των Επικαίρων είναι χαρακτηριστικός της λειτουργίας τους ως μέσο μαζικής και άμεσης διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, με βάση τις προτεραιότητες και τις επιδιώξεις της εκάστοτε κυβέρνησης. Η θεματολογία τους, συμπεριλαμβανομένου του Κυπριακού, ήταν επιλεκτική, αποσκοπώντας πάντα στην ενίσχυση της επίσημης κυβερνητικής θέσης. Πτυχές των προβαλλόμενων γεγονότων –απεικονιζόμενων ή αφηγούμενων– υπερτονίζονταν, ενώ άλλες σκόπιμα υποβαθμίζονταν. Δεν έλειπαν, επίσης, και οι περιπτώσεις σκόπιμης διαστρέβλωσης της πραγματικότητας: η περίοδος της δικτατορίας των συνταγματαρχών (1967-1974) είναι από αυτή την άποψη η πλέον χαρακτηριστική. Τέλος, εξίσου μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζουν, όχι μόνο τα γεγονότα που προβάλλονταν στα Επίκαιρα, αλλά και εκείνα που οι δημιουργοί τους συνειδητά επέλεξαν να αποσιωπήσουν: η συσκότιση της αλήθειας συνιστά εξίσου –έστω εξ αντιδιαστολής– απόπειρα προπαγάνδας, καθώς αποσκοπεί στην παραπλάνηση της κοινής γνώμης.

Στην ειδικότερη περίπτωση του Κυπριακού, η θεματολογία αλλά και η φρασεολογία των Επικαίρων επηρεάζονταν φυσικά από τις εξελίξεις και από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα. Η έρευνα στις διαθέσιμες συλλογές των Ελληνικών Επικαίρων αποκαλύπτει ότι οι αναφορές στο Κυπριακό, στις διάφορες εκφάνσεις του, μοιραία ακολούθησαν την ταραχώδη πορεία του μέσα στο χρόνο. Εικόνα και αφήγηση αντικατοπτρίζουν το χωροχρονικό περιβάλλον μέσα στο οποίο παράχθηκαν. Από αυτή την άποψη, τα Επίκαιρα αποτυπώνουν ανάγλυφα τις διακυμάνσεις του Κυπριακού για μία εικοσαετία (1954-1974), δίνοντας το στίγμα του τρόπου με τον οποίο οι διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις επιχείρησαν –ανάλογα με τη συγκυρία– να αποτυπώσουν τα γεγονότα, αλλά κυρίως να προβάλλουν –με ανομολόγητο στόχο να επιβάλουν– στην κοινή γνώμη τις απόψεις τους για αυτά.

Διεθνοποίηση και αντιαποικιακός αγώνας

Το Κυπριακό απέκτησε κεντρική θέση στη θεματολογία των Επικαίρων αμέσως μετά την ανακοίνωση της κατάθεσης της πρώτης ελληνικής προσφυγής στον ΟΗΕ για την

αυτοδιάθεση του κυπριακού λαού και καθ' όλη τη διάρκεια του αντιαποικιακού αγώνα των Ελλήνων της Κύπρου. Μέσα σε αυτές τις περιστάσεις, οι προτεραιότητες των δημιουργών των Επικαίρων επικεντρώθηκαν αρχικά στην ανάδειξη της υποστήριξης σύσσωμου του ελληνικού λαού στο αίτημα των Ελλήνων Κυπρίων για ένωση με την Ελλάδα. Σε αυτή την πρώτη περίοδο αντίπαλος ήταν η Μεγάλη Βρετανία. Η υιοθέτηση ιδιαίτερα υψηλών τόνων στην αφήγηση συναρτήθηκε με συνεχή αντιβρετανικά σχόλια, τα οποία από τη μία πλευρά αντανακλούσαν και από την άλλη ενίσχυαν περαιτέρω την πατριωτική έξαψη της ελλαδικής κοινής γνώμης.

Με αυτά τα δεδομένα, κάθε άλλο παρά τυχαίο είναι το γεγονός ότι στο δεύτερο μισό του 1954 τα Επίκαιρα αφιέρωσαν σημαντικό χρόνο στην προβολή των συλλαλητηρίων για την Κύπρο, τα οποία διοργανώνονταν στην Ελλάδα. Τα πρώτα από αυτά τα συλλαλητήρια διοργανώθηκαν στις 20 Αυγούστου 1954, ανήμερα της κατάθεσης της ελληνικής προσφυγής στον ΟΗΕ. Τα Επίκαιρα κάλυψαν εκείνο της Αθήνας,[1] στο οποίο –όπως και στα υπόλοιπα– οι συμμετέχοντες τάχθηκαν με πάθος υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Σε πρώτο πλάνο απεικονίζονταν τα πλακάτ των διαδηλωτών με συνθήματα υπέρ της ένωσης και εναντίον των Βρετανών. Ο αφηγητής πληροφορούσε τους θεατές ότι η προσφυγή αφορούσε στην «απόδοση της Κύπρου εις την Ελλάδα», αν και στην πραγματικότητα η προσφυγή αναφερόταν στο δικαίωμα αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού και σκόπιμα –για λόγους διπλωματικούς– είχε αποφευχθεί το αίτημα της ένωσης: είναι αδιευκρίνιστο εάν αυτή η «αστοχία» της αφήγησης έγινε συνειδητά, με στόχο την παραπλάνηση του κοινού, ή οφείλεται απλά στη γενικότερη σύγχυση που επικρατούσε στην Ελλάδα σχετικά με το αντικείμενο της προσφυγής. Εκείνο που σίγουρα έγινε συνειδητά ήταν η παρασιώπηση των επεισοδίων, τα οποία ακολούθησαν το τέλος του συλλαλητηρίου, όταν πολλοί διαδηλωτές, στην προσπάθειά τους να κατευθυνθούν προς τη βρετανική Πρεσβεία, συγκρούστηκαν με τις αστυνομικές δυνάμεις, με αποτέλεσμα τον τραυματισμό περισσότερων από 50 πολιτών και αστυνομικών:[2] τέτοιου είδους «έκτροπα» δυσχέραιναν την πολιτική θέση της ελληνικής κυβέρνησης στο εσωτερικό της χώρας.

Ο αφηγητής δεν παρέλειπε επίσης να τονίσει τον παλλαϊκό χαρακτήρα του συλλαλητηρίου και την «ομόθυμ[ο] συμπαράστασ[ι] του ελληνικού έθνους εις το αίτημα της ενώσεως της σκλαβωμένης ελληνικής Κύπρου με την μητέρα Ελλάδα». Το συλλαλητήριο περιγραφόταν στην αφήγηση ως «αποφασιστικόν γεγονός διά τον κυπριακόν αγώναν», έκφραση δηλωτική της εσφαλμένης εκτίμησης μεγάλου μέρους της ελληνικής κοινής γνώμης σε σχέση με την αποτελεσματικότητα ανάλογων κινητοποιήσεων. Το φιλμ πρόβαλλε επίσης ανάπηρους του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι οποίοι πήραν μέρος στο συλλαλητήριο: επρόκειτο για μία συμβολική επιλογή που αποσκοπούσε στην υπενθύμι-

[1] Τεκμήριο D2528, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2528&thid=15424 (έγινε πρόσβαση στις 2 Σεπτεμβρίου 2016).

[2] Για τα επεισόδια βλ. ενδεικτικά *Ακρόπολις*, 21 Αυγούστου 1954· *Απογευματινή*, 21 Αυγούστου 1954· *Ελευθερία*, 21 Αυγούστου 1954.

ση των μεγάλων θυσιών της Ελλάδας κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι οποίες λιγότερο από δέκα χρόνια μετά από τη λήξη του παραγνωρίζονταν από τους συμμάχους Βρετανούς. Εξίσου ενδιαφέρον είναι το πλακάτ που κρατά ένας από τους ανάπηρους διαδηλωτές και το οποίο θέτει το ρητορικό ερώτημα «Οι Βιετμίνχ ελεύθεροι, οι Κύπριοι δούλοι;»: ήταν κι αυτή μία έκφραση της φαντασιακής γεωγραφίας, η οποία καλλιεργήθηκε στην ελληνική κοινή γνώμη και η οποία διαχρονικά συναρτήθηκε με την επίκληση της «πολιτιστικής υπεροχής» του ελληνικού έθνους ως «ακλόνητου επιχειρήματος» υπέρ της ικανοποίησης των «ελληνικών δικαίων» στο Κυπριακό.[3]

Η χρησιμοποίηση συμβολισμών στον τρόπο αποτύπωσης της ειδησεογραφίας που σχετιζόταν με το Κυπριακό δεν περιορίστηκε μόνο στο συλλαλητήριο της 20ής Αυγούστου 1954. Τα Επίκαιρα ενημέρωναν τους θεατές ανά την Ελλάδα ότι, μία εβδομάδα μετά την κατάθεση της πρώτης ελληνικής προσφυγής στον ΟΗΕ, έφεδροι αξιωματικοί από την Ηλεία πραγματοποίησαν συμβολική αιμοδοσία υπέρ της απελευθέρωσης της Κύπρου.[4] Η είδηση ήταν φυσικά ήσσονος σημασίας. Όμως προφανώς επιλέχθηκε να συμπεριληφθεί στα Επίκαιρα λόγω του συνειρμού που προκαλούσε: οι Έλληνες που έδιναν αίμα για ιατρικές ανάγκες, θα ήταν –κατά μείζονα λόγο– έτοιμοι να το δώσουν αγωνιζόμενοι μέχρι τέλους για την ελευθερία της Κύπρου.

Το Κυπριακό επέστρεψε στη θεματολογία των Επικαίρων τον Δεκέμβριο του 1954, με αφορμή τη συζήτηση της πρώτης ελληνικής προσφυγής στον ΟΗΕ. Τα Επίκαιρα κάλυψαν τη μεγάλη φοιτητική διαδήλωση υπέρ της ένωσης, η οποία πραγματοποιήθηκε εκείνες τις ημέρες στην Αθήνα.[5] Σύμφωνα με την αφήγηση, αιτία για τη διαδήλωση δεν υπήρξε μόνο η συζήτηση στον ΟΗΕ, αλλά εξίσου η «άδικος στάσις φιλικών Μεγάλων Δυνάμεων», η οποία είχε προκαλέσει την αγανάκτηση της ελληνικής φοιτητικής νεολαίας. Οι Δυνάμεις αυτές δεν κατονομάζονταν, αλλά ο υπαινιγμός ήταν περισσότερο από σαφής: επρόκειτο ασφαλώς για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, οι οποίες δεν είχαν υποστηρίξει τις ελληνικές θέσεις στο Κυπριακό – και κάθε μη υποστήριξη των ελληνικών θέσεων δεν μπορούσε παρά να είναι «άδικη».

Τα Επίκαιρα παρουσιάζουν ενδιαφέρουν για όσα δείχνουν και για όσα λένε, αλλά εξίσου και για όσα δεν δείχνουν και για όσα δεν λένε. Για παράδειγμα, τον Μάιο του 1956 τα Επίκαιρα πρόβαλλαν το συλλαλητήριο που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα με αίτημα τη ματαίωση των εκτελέσεων των μελών της ΕΟΚΑ Μιχάλη Καραολή και Αν-

[3] Για το θέμα αυτό βλ. διεξοδικότερα Ιωάννης Δ. Στεφανίδης, *Εν ονόματι του έθνους: πολιτική κουλτούρα, αλυτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2010, 164-169. Πρβλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Στρατηγικές του Κυπριακού: η δεκαετία του 1950*, Παπαζήσης, Αθήνα 2005, 163-171.

[4] Τεκμήριο D2529, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2529&thid=15420 (τελευταία πρόσβαση στις 2 Σεπτεμβρίου 2016).

[5] Τεκμήριο D2534, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2534&thid=15522 (τελευταία πρόσβαση στις 2 Σεπτεμβρίου 2016).

δρέα Δημητρίου.[6] Τα πλάνα επικεντρώνονταν στον εντυπωσιακό αριθμό των διαδηλωτών, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην παρουσία και στην ομιλία του αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος, Δωροθέου. Αντίθετα, δεν υπήρχε κανένα πλάνο και καμία αναφορά στα αιματηρά επεισόδια ανάμεσα στους διαδηλωτές και στην αστυνομία, τα οποία κατέληξαν στο θάνατο 4 ατόμων και στον τραυματισμό σχεδόν 200 (από τους οποίους πάνω από 60 ήταν αστυνομικοί):[7] όπως είχε συμβεί και με την κάλυψη του συλλαλητηρίου του Αυγούστου του 1954, τα επεισόδια αφενός δεν ταίριαζαν στην επίσημη κυβερνητική γραμμή της εθνικής ομοψυχίας, και αφετέρου έφθειραν το γόητρο και τη δημόσια εικόνα της κυβέρνησης.[8]

Αντίθετα, τον Απρίλιο του 1957, η άφιξη του αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄, μετά τη λήξη της εξορίας του στις Σεϋχέλλες, αποτέλεσε μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για τη βελτίωση του κυβερνητικού προφίλ. Το γεγονός καλύφθηκε εκτενέστατα από τα Επίκαιρα,[9] με χρονική διάρκεια εντυπωσιακά μεγαλύτερη από εκείνη που συνήθως αφιερωνόταν στα επιμέρους θέματά τους. Το κέντρο βάρους της ταινίας δόθηκε αρχικά στην επίσημη υποδοχή –ανάλογης προς αρχηγό κράτους– που επιφυλάχθηκε στον Μακάριο στο αεροδρόμιο του Ελληνικού, όπου μεταξύ άλλων παρίσταντο επιφανείς υπουργοί, αλλά και στο μέγα πλήθος που είχε συγκεντρωθεί για να τον προϋπαντήσει κατά μήκος της διαδρομής από το αεροδρόμιο προς την Αθήνα: μέτρο σύγκρισης υπάρχει μόνο με τις μεταγενέστερες επίσημες επισκέψεις στην ελληνική πρωτεύουσα των προέδρων των ΗΠΑ Dwight Eisenhower (το 1959) και της Γαλλίας Charles de Gaulle (το 1963). Αντίστοιχα, προβάλλονταν η υποδοχή του αρχιεπισκόπου στην είσοδο της Αθήνας από το δήμαρχο της πόλης, καθώς και πλάνα από την ομιλία που εκφώνησε ο Μακάριος από τον εξώστη ξενοδοχείου επί της πλατείας Συντάγματος. Αυτή η υπερπροβολή δεν υπήρξε ασφαλώς τυχαία, αλλά προέκυψε πιθανότατα από την πρόθεση να υπογραμμισθεί η συμβολή της ελληνικής κυβέρνησης στην απελευθέρωση του Μακαρίου, ίσως ακόμα και ως παράπλευρο μέσο βελτίωσης των –όχι πάντα αγαθών και ανέφελων– σχέσεων του αρχιεπισκόπου και της κυβέρνησης Καραμανλή.

Επίλυση και νηνεμία (1959-1963)

Μετά από μακρές και επίπονες διαπραγματεύσεις, το Κυπριακό επιλύθηκε τον Φεβρουάριο του 1959 μέσω της υπογραφής των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου, οι οποίες προέβλεπαν την ίδρυση της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας. Τα Επί-

[6] Τεκμήριο D2556, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2556&thid=15548 (έγινε πρόσβαση στις 7 Σεπτεμβρίου 2016).

[7] Για τα επεισόδια βλ. *Ελευθερία*, 10 Μαΐου 1956.

[8] Για παράδειγμα, η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή δέχθηκε ισχυρότατη κριτική από τα υπόλοιπα κόμματα και τον αντιπολιτευόμενο Τύπο για τη στάση της αστυνομίας κατά τη διάρκεια των επεισοδίων που σημειώθηκαν στους δρόμους της Αθήνας στη διαδήλωση της 9ης Μαΐου 1956.

[9] Τεκμήριο D2570, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2570&thid=17699 (έγινε πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2016).

καιρα κάλυψαν τις εξελίξεις με ειδικό μονοθεματικό φιλμ διάρκειας 10 λεπτών,[10] επιλογή που υπογράμμιζε την ιδιαίτερη σημασία που η Αθήνα απέδιδε στη διευθέτηση του Κυπριακού, καθώς το φαινόμενο των ταινιών Επικαίρων με μόνο ένα θέμα είναι σπανιότατο. «Μετά τον τετραετήν ένδοξον και ηρωικόν αγώναν της, η Κύπρος, χάρις εις την συμπαράστασιν της ελληνικής κυβερνήσεως, απέκτησεν ήδη την ελευθερίαν της διά της ιδρύσεως της ανεξαρτήτου Κυπριακής Δημοκρατίας», πληροφορούσε ευθύς εξαρχής ο αφηγητής τους θεατές: η επιμονή στο ρόλο της ελληνικής κυβέρνησης είναι χαρακτηριστική. Στο σπικάζ υπογραμμιζόταν επίσης ότι, πριν από τη σύναψη της Συμφωνίας του Λονδίνου, η Κύπρος βρισκόταν υπό το κράτος των μέτρων εκτάκτου ανάγκης. Οι εικόνες ενόπλων Βρετανών στρατιωτών που περιπολούν στους δρόμους της Λευκωσίας και τα πλάνα από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης αγωνιστών της ΕΟΚΑ λειτουργούν καταλυτικά για την επιβεβαίωση των λεγομένων και συμβάλλουν στην ενίσχυση της κυβερνητικής επιχειρηματολογίας υπέρ της ανάγκης σύναψης των Συμφωνιών, καθώς, όπως επισήμαινε ο αφηγητής, «από την κρίσιμον αυτήν κατάστασιν έσωσεν την Κύπρον η συνελθούσα εις το Λονδίνον πενταμερής Διάσκεψις».

Στο επίπεδο των συμβολισμών, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι στην ταινία η έξοδος του αρχιεπισκόπου Μακαρίου από τον τόπο διεξαγωγής της Διάσκεψης, αφού αυτή έχει ολοκληρωθεί και η Συμφωνία έχει οριστικοποιηθεί, συνοδεύεται από τους ήχους της μουσικής του γνωστού χριστουγεννιάτικου τραγουδιού «Άγια Νύχτα». Η ίδια υπόκρουση επενδύει μουσικά και την κοινή έξοδο των πρωθυπουργών της Ελλάδας και της Μεγάλης Βρετανίας, Κωνσταντίνου Καραμανλή και Harold Macmillan αντίστοιχα. Πρόκειται ίσως για μια προσπάθεια δημιουργίας του συνειρμού ότι η Συμφωνία είναι όσο πιο κοντά στο ιδανικό θα μπορούσε να είναι; Ή ότι δίνει μία θαυματουργική ή θεόπεμπτη λύση; Ή έστω μια λύση που «πρόσμεναν με χαρά» όλοι, όπως λένε οι στίχοι του τραγουδιού; Αν ναι, τότε το «θείο βρέφος» θα είναι προφανώς η μέλλουσα να ιδρυθεί Κυπριακή Δημοκρατία. Η ίδια μουσική υπόκρουση συνοδεύει τις εικόνες από την απελευθέρωση των αγωνιστών της ΕΟΚΑ και την ενθουσιώδη υποδοχή που τους επιφυλάσσεται στη Λευκωσία, καθώς και εκείνες από τις προετοιμασίες που γίνονται στο γραφείο του Μακάριου –του «ηρωικού μαχητή της κυπριακής ελευθερίας» κατά την έκφραση του αφηγητή– εν όψει της επιστροφής του στην Κύπρο.

Το αποκορύφωμα της ταινίας είναι η αποθεωτική υποδοχή του Μακάριου στη Λευκωσία από χιλιάδες Έλληνες της Κύπρου, οι οποίοι είχαν συρρεύσει από όλα τα σημεία του νησιού και είχαν παραταχθεί κατά μήκος της διαδρομής από το αεροδρόμιο έως το κέντρο της πόλης. Η κάμερα εστιάζει στο μέγα πλήθος, το οποίο κρατά ελληνικές σημαίες, αλλά και στο στολισμό με ελληνικές σημαίες του αρχιεπισκοπικού μεγάρου και του Παγκύπριου Γυμνασίου. Πλάνα και αφήγηση αποτυπώνουν τον ασυγκράτητο ενθουσιασμό, ο οποίος συμπυκνώνεται οπτικά στα πανό με φράσεις όπως «Ωσαννά,

[10] Τεκμήριο D3921, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3921&thid=17779 (έγινε πρόσβαση στις 8 Σεπτεμβρίου 2016).

ευλογημένος ερχόμενος ο λυτρωτής της Κύπρου» και «Καλώς ήλθες ελευθερωτά», τα οποία βρίσκονται αναρτημένα σε διάφορα σημεία. Το φιλμ ολοκληρώνεται με απόσπασμα από την ομιλία, την οποία εκφώνησε ο Μακάριος από τον εξώστη του αρχιεπισκοπικού μεγάρου προς το συγκεντρωμένο πλήθος: η διαβεβαίωσή του προς τους συγκεντρωμένους ότι η υπό ίδρυση Κυπριακή Δημοκρατία θα αποβεί «κράτος του Θεού», μοιάζει να αποτελεί τη συγκατάνευσή του στην επιλογή από τους δημιουργούς των Επικαίρων της «Άγιας Νύχτας» ως μουσικού θέματος μέρους της ταινίας...

Στα πρώτα χρόνια μετά από την υπογραφή των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου, το ενδιαφέρον των Επικαίρων για την Κύπρο μειώθηκε. Αυτή η αλλαγή ήταν φυσιολογική, καθώς επρόκειτο για μία περίοδο ηρεμίας του Κυπριακού, με αποτέλεσμα την αντίστοιχη υποχώρησή του στην ιεραρχία της ειδησεογραφικής κλίμακας. Έτσι, στα Επίκαιρα εντοπίζονται ελάχιστες αναφορές σε θέματα που σχετίζονται με την Κύπρο. Την ποσοτική μείωση ακολουθεί και χαλάρωση των υπερβολικών τόνων στην αφήγηση, οι οποίοι μοιραία είχαν κυριαρχήσει κατά τη διάρκεια του αντιαποικιακού αγώνα. Από άποψη περιεχομένου, ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά των Επικαίρων στην τελετή παράδοσης της σημαίας της Ελληνικής Δύναμης Κύπρου (ΕΛΔΥΚ) από τον βασιλιά Παύλο προς τον επικεφαλής αξιωματικό της,[11] παρουσία του πρωθυπουργού Κωνσταντίνου Καραμανλή και σύσσωμης της ηγεσίας των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων: τονίζεται έτσι έμμεσα η ελληνική στρατιωτική παρουσία και κατ' επέκταση το συνεχιζόμενο ενδιαφέρον της Ελλάδας για την Κύπρο. Ξεχωρίζει, επίσης, η εκτενής περιγραφή της πρώτης επίσημης επίσκεψης, την οποία πραγματοποίησε στην Αθήνα στο τέλος Σεπτεμβρίου του 1962 ως πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας ο αρχιεπίσκοπος Μακάριος.[12] Η επιμονή στη θέρμη και στη μεγάλη επισημότητα της υποδοχής από την πολιτειακή και την πολιτική ηγεσία της Ελλάδας, τμήμα της οποίας υπήρξε και το ασυνήθιστο από άποψης διπλωματικού πρωτοκόλλου φιλικό γεύμα που παράθεσε στο σπίτι του ο Καραμανλής προς τιμήν του Μακάριου, αποσκοπούσαν ασφαλώς στην εμπέδωση της εικόνας για τους αδερφικούς δεσμούς και τις αγαθές σχέσεις ανάμεσα στην Αθήνα και στη Λευκωσία.

Αναταραχή και ανάφλεξη (1963-1967)

Η νηνεμία στο Κυπριακό δεν κράτησε για πολύ. Στο τέλος του 1963, με αφορμή την πρόταση του Μακάριου για την αναθεώρηση δεκατριών σημείων του κυπριακού Συντάγματος, η συνταγματική τάξη στην Κύπρο κατέρρευσε και ξεκίνησαν αιματηρές ταραχές ανάμεσα στους Έλληνες και στους Τούρκους κατοίκους της. Έτσι, το Κυπριακό ξαναβρήκε τη θέση του στο προσκήνιο των Επικαίρων. Ταυτόχρονα, επανήλθαν και οι

[11] Τεκμήριο D2623, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2623&thid=12262 (έγινε πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2016).

[12] Τεκμήριο D1080, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1080&thid=1465 (έγινε πρόσβαση στις 10 Σεπτεμβρίου 2016).

υψηλοί τόνοι στην αφήγηση, μόνο που αυτή τη φορά ο χαρακτήρας τους ήταν κατά κύριο λόγο αντιτουρκικός και αντιαμερικανικός. Σταθερό σημείο αναφοράς και σε αυτήν την περίοδο αποτέλεσε η –όχι σπάνια παραπλανητική σε σχέση με τα πραγματικά γεγονότα– διαρκής υπογράμμιση της «πλήρους σύμπτωσης απόψεων» ανάμεσα στην Αθήνα και στη Λευκωσία.

Το ξέσπασμα των διακοινοτικών ταραχών στην Κύπρο τον Δεκέμβριο του 1963 αποδιδόταν από τον εκφωνητή των Ελληνικών Επικαίρων στην «αναίτια κι ένοπλη επίθεση» των Τουρκοκυπρίων εις βάρος των Ελληνοκυπρίων. Υπονοούνταν έτσι βιαιότητες των Τουρκοκυπρίων, ενώ φυσικά δεν υπήρχε ούτε καν υπαινιγμός για αντίστοιχες πράξεις των Ελληνοκυπρίων. Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό ότι δεν γινόταν η παραμικρή αναφορά στην πρόταση των δεκατριών σημείων του Μακάριου, η οποία υπήρξε η αφορμή για την εκδήλωση των ταραχών.[13] Η προσπάθεια υποσυνείδητης κατασκευής μιας εικόνας άσπρου-μαύρου σχετικά με τους υπαίτιους της αναταραχής στην Κύπρο είναι προφανής.

Η αύξηση που παρατηρείται στις αναφορές των Ελληνικών Επικαίρων στο Κυπριακό τη διετία 1964-1965 είναι καταρχάς απόρροια της ανάφλεξης του θέματος. Όμως, ταυτόχρονα, μπορεί να εξηγηθεί και ως αποτέλεσμα της εσωτερικής πολιτικής σημασίας που απέδιδε στο Κυπριακό η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Ενδεικτική αυτού του κλίματος είναι, για παράδειγμα, η προβολή από τα Επίκαιρα ακόμα και συνάντησης Κύπριων αγροτών με τον Γ. Παπανδρέου στο σπίτι του στο Καστρί τον Σεπτέμβριο του 1964: «Πρωθυπουργός και Κύπριοι δίνουν την ωραία εικόνα που συνθέτουν οι ακατάλυτοι δεσμοί και η ενότης Ελλάδος και μεγαλονήσου», μας πληροφορεί ο αφηγητής, μην αφήνοντας καμία αμφιβολία για το ποιος υπήρξε ο πραγματικός λόγος της επιλογής τού –κατά τα άλλα τριτεύουσας ειδησεογραφικής σημασίας– θέματος.[14]

Η υπενθύμιση της σύμπνοιας ανάμεσα στην Αθήνα και στη Λευκωσία αποτέλεσε τη μόνιμη επωδό των Επικαίρων καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας της κυβέρνησης του Γ. Παπανδρέου. Τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο τρόπος προβολής δύο επισκέψεων του Μακαρίου στην Αθήνα το 1964, κατά τη διάρκεια των οποίων είχε διαβουλεύσεις στην οικία του Γ. Παπανδρέου στο Καστρί με θέμα τις εξελίξεις στο Κυπριακό. Η πρώτη πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο και ο εκφωνητής –καθόλου τυχαία– αναφερόταν στις δηλώσεις για την «πλήρη ταυτότητα απόψεων», τις οποίες έκανε ο Μακάριος αμέσως μετά το τέλος της σύσκεψης με τον Γ. Παπανδρέου.[15] Η δεύτερη έλαβε χώρα στο τέλος Ιουλίου και το σπικάζ των Επικαίρων υπογράμμιζε και πάλι την «απόλυτο

[13] Τεκμήριο D3974, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3974&thid=15644 (έγινε πρόσβαση στις 11 Σεπτεμβρίου 2016).

[14] Τεκμήριο D3237, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3237&thid=16508 (έγινε πρόσβαση στις 13 Σεπτεμβρίου 2016).

[15] Τεκμήριο D1307, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1307&thid=3461 (έγινε πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2016).

ταυτότητα αντιλήψεων» και την «εμμονή εις την αρχικήν γραμμήν»:[16] πρόκειται, όμως, για την εποχή που στο διπλωματικό τραπέζι έχουν ριφθεί οι προτάσεις του Dean Acheson για την επίλυση του Κυπριακού, οι οποίες δεν έγιναν με τον ίδιο τρόπο δεκτές από τον Γ. Παπανδρέου και τον Μακάριο.

Το 1964 είναι επίσης έτος επανεκκίνησης των συλλαλητηρίων συμπαράστασης προς τους Έλληνες της Κύπρου, τα οποία, όπως ήταν φυσικό, συγκέντρωσαν και πάλι το ενδιαφέρον των Επικαίρων. Ένα από αυτά πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 19 Φεβρουαρίου 1964, δηλαδή αμέσως μετά από τις βουλευτικές εκλογές, στις οποίες αναδείχθηκε θριαμβευτής ο Γ. Παπανδρέου. Η αφήγηση δεν άφηνε κανένα περιθώριο αμφιβολίας για το στόχο και τη μαζικότητα: «Σύσσωμος ο ελληνικός λαός, με πρωτοστάτην την φοιτητικήν και την μαθητιώσαν ελληνικήν νεολαίαν, προβαίνει εις καθημερινάς διαδηλώσεις, συμπαραστεκόμενος εις τον αγώνα των Κυπρίων αδελφών διά την ελευθερίαν και την επιβίωσίν των». Τις εικόνες των διαδηλωτών συμπλήρωναν οι φωνές του πλήθους, οι οποίες σκοπίμως αφέθηκαν να ακούγονται καθαρά να φωνάζουν συνθήματα όπως «Είμαστε μαζί σας», «Αυτοδιάθεση», «Ζήτω η Κύπρος». Τα πλάνα εστίαζαν στα πανό των διαδηλωτών, ένα από τα οποία έγραφε: «Έτοιμοι για κάθε θυσία. Δώστε μας όπλα». Τα αντιβρετανικά σχόλια και υπονοούμενα της δεκαετίας του 1950 διαδέχονταν πλέον αντίστοιχα με αντιαμερικανικό προσανατολισμό. Έτσι, στα πλακάτ των διαδηλωτών, ο πρόεδρος των ΗΠΑ Lyndon Johnson απεικονιζόταν να φορά τουρκικό φέσι, ενώ σε άλλο αναγραφόταν η φράση «Αμερικανοί κάτω τα χέρια από την Κύπρο»: η μομφή για αμερικανική εμπλοκή στο Κυπριακό υπέρ των τουρκικών συμφερόντων ήταν σαφής, μολονότι στη δεδομένη συγκυρία δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Σε αντίθεση, εξάλλου, με ό,τι συνέβαινε στα μέσα της δεκαετίας του 1950, όταν τα Επίκαιρα κάλυπταν μεν τις διαδηλώσεις για το Κυπριακό, αλλά απέφευγαν πλάνα με τους διαδηλωτές να προσεγγίζουν τη βρετανική Πρεσβεία, το 1965 η πορεία προς την αμερικανική Πρεσβεία προβάλλεται και μάλιστα με ιδιαίτερη ένταση: οι διαδηλωτές φαίνονται να «πολιορκούν» την Πρεσβεία των ΗΠΑ, κραδαίνοντας τουρκικά φέσια προκειμένου να στηλιτεύσουν την υποτιθέμενη υποστήριξη της Ουάσινγκτον προς την Άγκυρα. Υπάρχει, τέλος, και μία ακόμα διαφορά σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία: η υιοθέτηση των διαδηλώσεων από την ελληνική κυβέρνηση, η οποία αποτυπώνεται εύγλωττα στην αναφορά που γίνεται από τον εκφωνητή των Επικαίρων σε δηλώσεις του Γ. Παπανδρέου («Δοκιμάζω υπερηφάνειαν διά τας εκδηλώσεις αυτάς, διότι οι Έλληνες νέοι προβαίνουν εις πατριωτικάς εκδηλώσεις υπέρ της Κύπρου. Η κυβέρνησις ευρίσκεται εις πλήρην ψυχικήν αρμονίαν προς αυτάς»).[17]

Η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου αποδύθηκε επιπλέον σε μία συστηματική προσπάθεια υπογράμμισης, μέσω των Επικαίρων, της στρατιωτικής συμπαράστασης που

[16] Τεκμήριο D3236, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3236&thid=16525 (έγινε πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2016).

[17] Τεκμήριο D3232, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3232&thid=15797 (έγινε πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2016).

παρείχε η Ελλάδα προς την Κύπρο. Προς αυτή την κατεύθυνση λειτουργούσε, για παράδειγμα, η προβολή το φθινόπωρο του 1964 από τα Επίκαιρα της συμμετοχής του υπουργού Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας, Πέτρου Γαρουφαλιά, στις εορταστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιήθηκαν στη Λευκωσία για τον εορτασμό της επετείου της 28ης Οκτωβρίου.[18] Είχαν προηγηθεί το καλοκαίρι του 1964 οι απειλές της Τουρκίας για εισβολή και οι βομβαρδισμοί του κυπριακού εδάφους από την τουρκική αεροπορία: τότε, για να τονωθεί το ηθικό των Ελλήνων της Κύπρου, ελληνικά πολεμικά αεροσκάφη είχαν πετάξει πάνω από τον εναέριο χώρο του νησιού, ήταν όμως άοπλα, διότι διαφορετικά δεν θα έφταναν τα καύσιμα για να επιστρέψουν – όμως τέτοιες «τεχνικές λεπτομέρειες» φυσικά δεν περιλαμβάνονταν στη θεματολογία των Επικαίρων, όπου η εικονική πραγματικότητα μπορούσε να υπερισχύει των αντικειμενικών δεδομένων…

Παρόμοια τακτική ως προς την προβολή του Κυπριακού ακολουθήθηκε και κατά τη διάρκεια της θητείας της κυβέρνησης των «αποστατών» υπό τον Στέφανο Στεφανόπουλο. Δύο ήταν και σε αυτήν την περίπτωση οι άξονες της ρητορικής των Επικαίρων: αφενός η σύμπνοια Αθήνας και Λευκωσίας, και αφετέρου η αμυντική θωράκιση της Κύπρου απέναντι στην τουρκική επιβουλή. Τον Νοέμβριο του 1965, η επίσκεψη στην Κύπρο του αντιπροέδρου της κυβέρνησης Στεφανόπουλου και υπουργού Εξωτερικών, Ηλία Τσιριμώκου, έδωσε την ευκαιρία για την ανάδειξη του πρώτου άξονα, μέσα από την αναφορά της αφήγησης στις δηλώσεις του Μακάριου σχετικά με την «ταύτιση απόψεων της ελληνικής κυβερνήσεως και της κυπριακής επί της περαιτέρω πορείας της κυπριακής υποθέσεως».[19] Ως προς τον δεύτερο άξονα, ενδεικτικός ήταν ο τρόπος της κάλυψης από τα Επίκαιρα του εορτασμού το 1965 της επετείου της 28ης Οκτωβρίου στη Λευκωσία: τα πλάνα από τη στρατιωτική παρέλαση συνοδεύονταν από την παρατήρηση του αφηγητή ότι «ο άρτιος εξοπλισμός του κυπριακού στρατού και η άψογος εμφάνισις των ανδρών των ενόπλων δυνάμεων κατέπληξαν τας χιλιάδας των θεατών, οι οποίοι με θερμάς εκδηλώσεις υπεδέχθησαν την ηυξημένην στρατιωτικήν ισχύν της Κύπρου, ικανή να συντρίψη πάσαν εχθρικήν απόπειραν επιδρομής εναντίον της νήσου»[20].

Δικτατορία (1967-1974)

Τα Επίκαιρα χρησιμοποιήθηκαν κατά κόρο ως προπαγανδιστικό μέσο κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του 1967-1974. Οι απόψεις του καθεστώτος για όλα τα θέματα της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής αναπαράγονταν συστηματικά και μετ' επιτάσεως μέσα από τις ταινίες των Επικαίρων. Από τον κανόνα αυτό δεν μπορούσε να απο-

[18] Τεκμήριο D3238, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3238&thid=16523 (έγινε πρόσβαση στις 15 Σεπτεμβρίου 2016).
[19] Τεκμήριο D3252, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3252&thid=12534 (έγινε πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2016).
[20] Τεκμήριο D3236, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3251&thid=12533 (έγινε πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2016).

τελέσει εξαίρεση το Κυπριακό. Το πρώτο διάστημα μετά το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου τα Επίκαιρα υιοθέτησαν την υπερπατριωτική ρητορική των δικτατόρων ως προς την Κύπρο, επιστέγασμα της οποίας αποτελούσε η μονότονη –αλλά εντελώς κίβδηλη– αναφορά στην προοπτική της ένωσης. Αυτή η ρητορική, εξάλλου, δεν ήταν άσχετη με τη γενικότερη προσπάθεια προβολής του «εθνικού» χαρακτήρα του καθεστώτος, οι επικεφαλής του οποίου διαλαλούσαν ότι βρίσκονταν στον αντίποδα των «φαύλων, χρεοκοπημένων και μειοδοτών στα εθνικά ζητήματα» πολιτικών.

Τον Αύγουστο του 1967, ο υπουργός Προεδρίας της Κυβερνήσεως και επικεφαλής της τριανδρίας των πραξικοπηματιών, Γεώργιος Παπαδόπουλος, πραγματοποίησε επίσκεψη στην Κύπρο. Τα Επίκαιρα κάλυψαν με σχεδόν πανηγυρικούς τόνους την επιστροφή του στην Αθήνα, σε τέτοιο βαθμό ώστε στον θεατή να έτεινε να δημιουργηθεί η πεποίθηση ότι η ενωτική λύση του Κυπριακού ήταν περίπου προ των πυλών και μάλλον θέμα χρόνου. Προς αυτή την κατεύθυνση συνέβαλλε ασφαλώς η αναφορά του αφηγητή στις δηλώσεις του Παπαδόπουλου, στις οποίες εξέφραζε την αισιοδοξία του για την ένωση της Κύπρου με τη μητέρα Ελλάδα και εξηγούσε ότι είχε επισκεφθεί τη Λευκωσία ως απεσταλμένος της ελληνικής κυβέρνησης, όπου συναντήθηκε με τον Μακάριο προκειμένου να συζητήσει μαζί του το ζήτημα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα. Σύμφωνα με τον Παπαδόπουλο, αντικειμενικός σκοπός τόσο της Αθήνας όσο και της Λευκωσίας ήταν η ένωση «δι' ειρηνικών μέσων και μεθόδων, τας οποίας η ελληνική κυβέρνησις, εν συνεργασίαν με τον Εθνάρχην, θα καθορίση».[21]

Οι μεγαλοστομίες των δικτατόρων, οι οποίες μοιραία συμπεριλαμβάνονταν στις ταινίες των Επικαίρων, κάθε άλλο παρά αρκούσαν για να μεταβάλλουν την πραγματικότητα. Αν και η αλήθεια ήταν ότι –με τους αδέξιους διπλωματικούς χειρισμούς του– το δικτατορικό καθεστώς υπέσκαπτε τη διεθνή θέση της χώρας και έθετε το Κυπριακό σε ολισθηρή πορεία, οι θεατές των Επικαίρων έμεναν με ακριβώς την αντίθετη εντύπωση. Ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο τρόπος κάλυψης της ελληνοτουρκικής συνάντησης κορυφής του Έβρου, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1967. Τα πλάνα με τους χαμογελαστούς Έλληνες και Τούρκους πρωθυπουργούς, υπουργούς και διπλωμάτες, οι οποίοι συμμετείχαν στη συνάντηση, συμπληρώνονταν από αναφορές της αφήγησης στο υποτιθέμενο θερμό κλίμα των συνομιλιών.[22] Αυτή η εικόνα ήταν εντελώς παραπλανητική: η συνάντηση είχε καταλήξει σε ναυάγιο, καθώς οι Τούρκοι αρνήθηκαν έστω και την παραμικρή συζήτηση για ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, όπως διακαώς επιθυμούσε η Αθήνα. Το διπλωματικό φιάσκο, βέβαια, δεν είχε θέση στην προπαγάνδα των Επικαίρων, όπως δεν είχε και ο εξαναγκασμός της χου-

[21] Τεκμήριο D3284, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3284&thid=10717 (έγινε πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2016).

[22] Τεκμήριο D3721, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3721&thid=17086 (έγινε πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2016).

ντικής κυβέρνησης να συγκατανεύσει δύο μήνες αργότερα στην απόσυρση της ελληνικής μεραρχίας από το κυπριακό έδαφος.[23]

Αυτές οι αποτυχίες, έστω κι αν δεν προβλήθηκαν, είχαν επίδραση στον τρόπο παρουσίασης του Κυπριακού μέσα από τα Επίκαιρα. Η συνειδητοποίηση των δικτατόρων ότι η ένωση δεν ήταν τόσο απλή υπόθεση, όσο αρχικά είχαν αφελώς ελπίσει, είχε ως αποτέλεσμα τη συστηματική αποφυγή από το 1968 και μετά της αναφοράς έστω και της λέξης «ένωση» στο σπικάζ των Επικαίρων. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, το κέντρο βάρους μετακινήθηκε στην κάλυψη των επανειλημμένων επισκέψεων του Μακάριου στην Αθήνα και των επαφών που είχε με τον Παπαδόπουλο. Το μοτίβο της αφήγησης ήταν σε όλες τις περιπτώσεις κοινό, αλλά εν τέλει παραμορφωτικό της πραγματικότητας: σύμφωνα με τα Επίκαιρα, οι συνομιλίες διεξάγονταν πάντα σε «καλό κλίμα», υπήρχε διαρκώς «απόλυτη σύμπτωση απόψεων ανάμεσα στην Αθήνα και στη Λευκωσία», καθώς και σταθερή συμφωνία στη διατήρηση «κοινής γραμμής πλεύσης» ανάμεσα στις δύο κυβερνήσεις.[24]

Η μεγιστοποίηση του προπαγανδιστικού μηνύματος επιτυγχανόταν από το συνδυασμό εικόνας και αφήγησης. Έτσι, από τη μία πλευρά τα πλάνα με τις θερμές χειραψίες ανάμεσα στον Παπαδόπουλο και τον Μακάριο και τα χαμόγελά τους μπροστά στο φακό, και από την άλλη η αφήγηση που εξήρε την αγαστή συνεργασία Αθήνας και Λευκωσίας, δημιουργούσαν στο θεατή της εποχής την ψευδαίσθηση της σύμπνοιας ανάμεσα στην ελλαδική και στην κυπριακή ηγεσία. Ασφαλώς, κάτι τέτοιο δεν ανταποκρινόταν καθόλου στην αλήθεια. Όμως, το μήνυμα ήταν πολύ ισχυρό και επαναλαμβανόμενο, με αποτέλεσμα κατά πάσα πιθανότητα να είχε κάποια επίδραση στην κοινή γνώμη.

Τουρκική εισβολή (1974)

Η απόλυτη διάψευση της χουντικής προπαγάνδας ήρθε τον Ιούλιο του 1974 με τον πλέον τραγικό τρόπο, ως αποτέλεσμα του αποτυχημένου πραξικοπήματος εναντίον του Μακαρίου, το οποίο άνοιξε το δρόμο για την τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Περιγράφοντας τα αποτελέσματα της εισβολής, ο αφηγητής των Επικαίρων επισήμαινε ότι η Κύπρος «γνώρισε τη φρίκη, την επιδρομή ημιαγρίων πάνοπλων στιφών, την καταστροφή» και «τις θηριωδίες των εισβολέων». Τα πλάνα από τα ερείπια των τουρκικών βομβαρδισμών συμπληρώνονταν από αναφορές στην «καταστροφική μανία» των Τούρκων εισβολέων εναντίον του «άοπλου» κυπριακού κράτους: οι θεατές των Επικαίρων που διέθεταν ισχυρή μνήμη, σίγουρα θα εντόπιζαν την αντίφαση ανάμεσα στην αναφορά

[23] Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Πατάκης, Αθήνα 2015, 185-191.

[24] Τεκμήριο D1193, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1193&thid=2540 (έγινε πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D2639, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2639&thid=13014 (έγινε πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1774, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1774&thid=16838 (έγινε πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D3317, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=3317&thid=13638 (έγινε πρόσβαση στις 16 Σεπτεμβρίου 2016).

του 1974 στην άοπλη Κυπριακή Δημοκρατία και σε εκείνη του 1965 για τη στρατιωτική ικανότητα της Κύπρου να συντρίψει κάθε εισβολέα. Ο φακός εστίαζε επίσης στους προσφυγικούς καταυλισμούς και γινόταν εκτενής αναφορά στο μεγάλο προσφυγικό πρόβλημα, με ιδιαίτερη έμφαση σε εικόνες με γυναίκες, παιδιά και ηλικιωμένους, δηλαδή στις πλέον ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες εκ των πραγμάτων συγκινούν περισσότερο τον θεατή. Επιπλέον, τα Επίκαιρα επέμεναν στον πολιτισμένο τρόπο, με τον οποίο οι Έλληνες της Κύπρου συμπεριφέρθηκαν στους Τούρκους αιχμαλώτους, εξασφαλίζοντάς τους αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης – προφανώς σε αντίθεση με όσα έπραξαν οι Τούρκοι απέναντι στους Έλληνες. Προς επιβεβαίωση αυτών των ισχυρισμών, τα Επίκαιρα πρόβαλλαν εικόνες Τούρκων αιχμαλώτων, οι οποίοι είχαν εγκατασταθεί σε σύγχρονο –για τα δεδομένα της εποχής– σχολικό συγκρότημα στη Λευκωσία, όπου εκτός από τη σίτισή τους, απολάμβαναν ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, ενώ είχαν ακόμα και τη δυνατότητα αγοράς τσιγάρων και αναψυκτικών: βέβαια, κρίνοντας από τα πλάνα, πολλοί από τους αιχμαλώτους δεν μοιάζουν με Τούρκους στρατιώτες, αλλά περισσότερο με άμαχους Τουρκοκύπριους.[25]

Τους πρώτους μήνες μετά από την εισβολή, τα Επίκαιρα επικεντρώθηκαν με τρόπο ιδιαίτερα συστηματικό στην προβολή του ενδιαφέροντος της ελληνικής κυβέρνησης για τις εξελίξεις στην Κύπρο και για την πορεία επίλυσης του Κυπριακού, με απώτερο στόχο την αναίρεση των τετελεσμένων της τουρκικής εισβολής και κατοχής. Οι επαφές του πρωθυπουργού και μελών της ελληνικής κυβέρνησης με ξένους πολιτικούς και διπλωματικούς παράγοντες αποτελούσαν τη μία πτυχή αυτού του ενδιαφέροντος.[26] Το άλλο σκέλος εντοπιζόταν στην παροχή υλικής βοήθειας του ελληνικού κράτους προς τους Ελληνοκύπριους πρόσφυγες. Για παράδειγμα, η συμπερίληψη στη θεματολογία των Επικαίρων της επίσκεψης που πραγματοποίησε ο υφυπουργός Κοινωνικών Υπηρεσιών Αθανάσιος Τσαλδάρης στην Κύπρο με σκοπό την εξεύρεση τρόπων ανακούφισης των προσφύγων, αλλά και η παράλληλη αναφορά στην απόφαση της Αθήνας να χορηγήσει

[25] Τεκμήριο D1139, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1139&thid=2069 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016).

[26] Βλ. για παράδειγμα Τεκμήριο D1137, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1137&thid=2053 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1139, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1139&thid=2079 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1146, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1146&thid=2132 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1159, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1159&thid=2236 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1166, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1166&thid=2301 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D2304, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2304&thid=7054 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D2408, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2408&thid=8204 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D2409, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2409&thid=8217 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D2411, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2411&thid=8237 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016).

άμεσα βοήθεια ύψους 526 εκατομμυρίων δραχμών στην Κύπρο,[27] εντάσσονταν προφανώς σε αυτό το πλαίσιο.

Ταυτόχρονα, τα Επίκαιρα δεν έπαψαν να αναδεικνύουν συνεχώς την έμπρακτη συμπαράσταση της ελλαδικής κοινής γνώμης προς τα θύματα της τουρκικής εισβολής. Στην πρώτη γραμμή βρίσκονταν σταθερά οι πρωτοβουλίες της Εκκλησίας, οργανώσεων, φορέων αλλά και μεμονωμένων ιδιωτών, ακόμα και μαθητών, για τη συγκέντρωση και την αποστολή εφοδίων (όπως φάρμακα, τρόφιμα, ρουχισμός, κλινοσκεπάσματα, σκηνές, σχολικά είδη κ.λπ.) προς τους δεινοπαθούντες Κύπριους.[28] Δεν έλειπαν, επίσης, οι αναφορές σε αθλητικές ή καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στη συγκέντρωση χρημάτων, με στόχο την ενίσχυση των θυμάτων της εισβολής.[29] Ακόμα ειδικότερη, τέλος, ήταν η περίπτωση διοργάνωσης αιμοδοσιών για τους τραυματίες στην Κύπρο:[30] οι πιο φανατικοί από τους θεατές των Επικαίρων ίσως να ανακαλούσαν στη μνήμη τους ότι το καλοκαίρι του 1954 τα Επίκαιρα πρόβαλλαν την αιμοδοσία εφέδρων από την Ηλεία υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα, ενώ το καλοκαίρι του 1974 την αιμοδοσία του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού για τους τραυματίες της τουρκικής εισβολής – στα είκοσι χρόνια που είχαν διαρρεύσει, πάρα πολλά είχαν αλλάξει στο Κυπριακό...

[27] Τεκμήριο D1139, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1139&thid=2069 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016).

[28] Τεκμήριο D1139, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1139&thid=2069 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1137, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1137&thid=2061 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1142, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1142&thid=2108 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1148, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1148&thid=2159 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016).

[29] Τεκμήριο D2409, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2409&thid=8225 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016)· Τεκμήριο D1146, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=1146&thid=2133 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016).

[30] Τεκμήριο D2303, http://mam.avarchive.gr/portal/digitalview.jsp?get_ac_id=2303&thid=7048 (έγινε πρόσβαση στις 17 Σεπτεμβρίου 2016).